

ЕВТИМ ЕВТИМОВ

Николай Федоренко (Москва)

Корените на поезията на българския народ идват от дълбочината на вековете. Те са расли, преплетени с поетическото творчество на другите народи, на цялото човечество. В много отношения природата на тези корени е единна у руския и у българския народ. Така е било в миналото, така е и днес. Но всички те са във веригата на времето. Всяка епоха е стъпало към бъдещето. Литературата се развива по пътищата на съсредоточеното осмисляне на явленията от действителността, съпоставени с дълбочинните явления на културата и науката. И в това с необикновена острота се открива творческото начало на най-добрите традиции за художествено осмисляне на типичното в живота, устремеността към бъдещето. Не без причина съществува изразът, че човек е дълъг да посади и отгледа поне едно дърво в своя живот, за да затвърди и укрепи онези корени, чрез които е свързан с родната земя. В това е вярата на човека в утрешния ден, която го заставя да мисли не само за насъщния хляб, но и за бъдещето. Посаждайки дърво, човекът като че ли казва: може би няма да ми се удаде да събирам реколта от него, но ще дойдат да ме сменят други, и те ще вкусят сладките плодове.

Природата на поетичния талант е винаги необикновена, пълна със своеобразие. Привлича свежестта при възприемането на живота, свежестта в предаването душевното състояние на човека, която усещаш благодарение на художника на словото. Истинската литература е неделима от възникването на новото в природата и обществото. Поезията, ако това е висшият израз на словото, винаги съдържа в себе си известна тайнственост — свое собствено, единствено видение, нещо ново и неповторимо.

Със стиховете на съвременния български поет Евтим Евтимов, чието творчество е озарено от ярък поетичен талант, ми се случи да се запозная за пръв път в планинското градче Банско, скътано в самото подножие на Пирин. На родната земя на великия поет Никола Вапцаров, родил се с вик по сянката на Пирин и загинал от ръцете на фашистките палачи с революционна песен на уста. Навсякъде се изписват причудливо гигантски скали. Лъкатушат пътища, които хората прокарват сред вечните планини.

Евтим Евтимов произхожда от този планински край, където снежните върхове на Пирин се съединяват със скалистата верига на най-високата българска планина — Рила. Според думите на древния поет това е кът от Алпите, хвърлен в сърцевината на Балканския полуостров. Тези изумителни места са възпети някога от Овидий в неговите „Метаморфози“. За тях е писано много.

Евтим Евтимов, дошъл от югозападните земи на България — казва П. Зарев в статията си „Поезия и съдба“ (Литературен фронт, бр. 35, 28 авг. 1980), — донесе със себе си техния колорит, тяхната земна красота. Хората от този край на страната винаги носят в себе си чертите на жизнеспособността на българския народ. Патриотичните им чувства са изострени, те са преминавали през сурови изпитания и винаги са готови да си протегнат един на друг ръка в името на една обща цел — отечеството.

Когато вървиш по някоя тясна пиринска пътека (а аз имах това щастие неведнъж), пред теб изниква стена от стройни ели, които, струва ти се, опират в самия небосвод. Горският масив плътно покрива гранитните канари, над които кръжат орли, и отива към висините. . . Планинските пътеки се изкачват все по-нагоре, към самото небе, в което опира връх Вихрен — царството на ветровете и бурите. Там свършват земните пътища. По-нагоре можеш само да летиш. Малко по-встрани, в долината, са димящите комини на къщите.

Дивна, благородна и щедра е българската земя. Тя е и поле за безкрайните битки за народна свобода и място за многобройните паметни исторически събития. Тя е и източник на хляба насъщен. Тя е люлка на самобитна култура, неотделима част от общочовешката цивилизация, която народът свято пази. Слави се българската земя с щедростта на човешките таланти, сред които са творците на духовни ценности — художниците, писателите, поетите.

Който е бил в България, той знае колко прекрасна е нейната природа, колко високи и горди са могъщите ѝ планини, колко пълноводни са нейните реки, спускащи се стремително от планинските хребети към долините. Чудесно е Българското Черноморие с неповторимите си пейзажи, скални образувания, растителност. И колко горд и свободолюбив е народът, населяващ тази благословена земя.

Всеки народ, независимо дали е голям или малък в количествено отношение, има велики труженици и верни певци. Смяя да мисля, че с нравствените си качества, с таланта и творческата си сила българският народ освен всичко друго е задължен и на своята природа, която обладава огромно поетическо въздействие върху човека, твореца, ваятеля. Без нея едва ли би било мислимо и раждането, и творческият разцвет на такива надарени художници на словото като Иван Вазов, Христо Ботев, Христо Смирненски, Никола Вапцаров и на блестяща плеяда съвременни български поети и прозаници.

Това важи и по отношение творчеството на Евтим Евтимов, който е винаги развълнуван от родната природа, от непознатите ѝ сили, от омагьосващото ѝ, пленяващо въздействие. От нея черпи той живителни идеи, неделим от нея е светът му, с нея са свързани непреставашите да учудват и очароват мигове, предизвикващи трепетни чувства. Самият ландшафт у поета е интимен. Оттук водят началото си множество редове, създадени от вдъхновението на поета.

Евтим Евтимов е роден през 1933 г. в планинското градче Петрич, под небото на Пирин планина. Тук от детски години пред погледа му са проблясвали на слънцето снежните върхове на Родопите и Рила. Тук, под върбите, той е пасъл овцете, тук са го духали планинските ветрове, събирал е дърва и ги е пренасял с магаренцето, пеейки първите си песни. Тук той е доловил дъха на родната земя, на която времето е дало сили да оживее и да се преобрази, за да укрепи крилете на новото и да полети нависоко птицата на утрешния ден.

В жилите на жителите от този планински край винаги е текла българска кръв, кръвта на техните деди, наследена от поколение в поколение. Здрав и вечен е коренът на тези хора. За много от преселниците именно тук, в тези земи е започнала легендата, възникнала е правдата на техния живот. Тези вълшебни планини са дали на поета гранита, върху който той е стъпил и е съзрял огромния свят. Дарили са го със скъпоценното качество — да се удивлява пред вели-

чието на природата и човешкия разум. Нима не са благословени тези върхове, вдъхновяващи човека с неповторимата си красота?

Именно на Пирин поетът се изпълва с чувството, че сякаш прекрочва границите на неведомото. Пред него се е разпротряла Пирин планина — върхове и езера, поляни и бездънни пропасти. Струва ти се, че ако протегнеш ръка, ще докоснеш кестените на Беласица, белите камъни на Огражден или върховете на Беровската планина. На север се издигат Рила и Родопите, а помежду им се показват контурите на стария Балкан. Само да се провикнеш, и ще те чуе цялата земя. . . Прекрасен е родният край на поета. Широки поляни и високи планини, далечни и близки селца. Можеш цял живот да бродиш по течението на Струма и Места, векове да живееш в низината, но така и да не видиш истински този край такъв, какъвто се разкрива отгоре, от Вихрен. И поетът е слизал към него от Пирин планина. Народният поет Иван Вазов някога е казал, изправен на този връх: „ . . . погледнеш ли нагоре, виждаш бога!“ Евтим Евтимов е погледнал планините и долините, реките и полетата и е „видял душата на своята земя“, на която именно е слезъл всевишният от небесата и сега преобразява този край, неговите планини и равнини.

Творчеството на Евтим Евтимов започва от ученическите му години в градчето Мелник, чийто живот се е слял с вечността на Пирин планина. Веднъж още като ученик, спомня си той, когато е бил тук на екскурзия, за първи път е почувствувал влечение към поезията. В една лунна нощ под високите пясъчни пирамиди, застинали сякаш на стража над древното селище, мъчително чувство обхванало сърцето, което като че ли само това чакало. И ето ние го виждаме в ъгъла на старото мелнишко училище и стиховете се редят от само себе си. Може би за това е помогнала и срещата с една възрастна жена, роднина на Яне Сандански, прославения български революционер? Разтревожил го е разказът на старата жена за Сандански, убит през 1915 г. от наемници на цар Фердинанд. Над Мелник се издига Пирин, а Пирин е крепост за безстрашния войвода. В Роженския манастир още отекват тежките стъпки на героя — тук живее духът на Яне Сандански, устремен в бъдещето. На поляната край манастира се белее мраморен гроб. И кой знае, може би именно осмислянето на революционните подвизи, осъзнаването на историческите промени обещаваат на поета среща с нова легенда, с нов източник на народни предания, от които той ще черпи вдъхновение. И ние знаем, че в реалистичната същност на поезията на Евтим Евтимов ще се втурва баладичният мотив, ехото на миналото на Пиринския край. Може да се твърди, че „Пирински балади“, написани от поета в родния Петрич и проникнати от дълбок баладичен дух, са определили бъдещето на поета, изиграли са съдбоносна роля в неговото творчество. „Пирински балади“, станали според думите на самия автор основна книга на неговия живот, се отнасят към онези търсения на художника, които са свързани не само със сполуки, но и с неудачи. „Баладите се раждаха в творчески трудности и ме измъчваха, но някои от тях, като „Антон Попов“, „Невестино хоро“, „Старият орех“, „Тринайсетте“, са написани на един дъх.“ Що се отнася до несполуките, то някои балади по признание на поета не са включени в сборника, защото не са го удовлетворили по съдържание и форма.

Удивителни са редовете в стихотворението „Звездни коне“, обвеяни с дух на търсене и творческо въображение:

Седем планини под небосклона
на рождения ми край вървят.

Седем планини ли? Седем коня,
тринали от векове на път.

На поета му се привиждат седем коня, устремени под синьото небе, и от този луд бяг е обхваната цялата земя, над която пада дъжд от звезден прах. И в гротата се чува:

Бягат някъде над мене вечно.
Зажаднеят ли за летен зной,
аз при някоя звезда далечна
ще ги заведа на водопой.

Провидението е изкуството да виждаш невидимото.

Неповторимостта, индивидуалността, необичайността... Не се ли състои в това своеобразната ценност на художника? Образът на поета може да се открие само в произведенията му. Затова ние винаги жадуваме да го последваме в онзи край, гдето са разцъфнали животът и творчеството му. На Гьоте принадлежат верните думи, че ако искаш да опознаеш един поет, трябва да посетиш родната му страна. Аз можах да мина по онези следи на събитията, които времето още не е изтрило.

В стихотворението си „Юг“ авторът не без гордост разказва, че е роден в българския Юг, където неведнъж като момче е заставал зад плуга, махал е на соколите, устремили се във висините, и е знаел, че това е Юг.

За отбелязване е, че много от стихотворенията на Евтим Евтимов отново и отново ни връщат към това, колко дълбоко и тънко усеща той природата, възприема я не чрез книгите, — в литературни образи, а съвсем непосредствено — в разнolikата ѝ и неповторима действителност.

— Най-добре — разказваше Евтим Евтимов по време на срещата ни — моят роден край се вижда отвисоко, от върха. Защото Пирин — това е не само Вихрен, а цял венец от планини, от седем планини. До Пирин, подредени като конница, от паметивека са се понесли Беласица и Славянка, Родопите и Огражден, Рила и Беровската планина. Аз чувам гръмоподобен тропот под небето на родния ми край и питам: накъде летите, закъде бързате, мои любими планини? Къде ги водиш, стари воеводо, Пирин? Над върховете плуват не облаци, а се развяват, изгубвайки се високо в небето, сребърни гриви. Отново питам аз Пирин накъде е повел тази планинска конница? Мълчи Пирин, само далечното ехо се отзовава от дълбочината на вековете: „Към твоето сърце!“

Природата е люлка и наш роден дом. Оттук са и сюжетните направления на поета, жизненият му оптимизъм, мелодичната линия на песните му.

— Аз нося тези планини — продължи Евтим Евтимов — в сърцето си. Пирин планина с нейните реки и бури, дървета и легенди — цялата се е побрала в него. Нека живее в сърцето ми, нека ме сгрива, давайки ми сили. Тук аз най-добре разбрах думите на Иван Вазов за Пирин планина.

Неведнъж ми се е случвало да се любувам на величествените върхове на Пирин, които така напомнят планинските хребети на родния ми Кавказ. И сред тях, някъде над облаците се очертава силуетът на белеещите се планини — люлката на песните на българския поет. Вече няколко години пиринското ехо не замира в душата на Евтим Евтимов. И все повече се усилва. И ти се иска винаги да е така, докато е жив творецът. И когато него няма вече да го има, слушайки тези вдъхновени песни, звучащи в извора на живота и творчеството, човек ще се извисява духовно и нравствено. Стиховете на поета са проникнати от силен стремеж към висша правда, към истински хуманизъм, към социална справедливост.

Привлекателността на поетичното дарование на Евтим Евтимов е в проникновеното философско виждане и осмисляне на съвременността. Поетът ни увлича в своя свят от мисли и усещания, пробужда у човека сърдечна щедрост, чувство на благоразположение към прекрасното, към постигането на човеч-

ност и красота. Всичко живо в заобикалящия ни свят намира отклик в поетичното слово, в образите и картините от живота.

Избрани светове. Избрани чувства.
Избрани върхове. И път избран.
Жестоко си понякога, изкуство,
поставиш ли живота ми на длан.

(„Избрани песни“)

Където и да е поетът, Пирин винаги е с него. Неговите върхове се отразяват в очите му, сребристите реки пеят в душата му, давайки сила на гласа му, вдъхновявайки го в творческите му търсения. Той често слуша песента на планинската река, която води началото си някъде високо от върховете и преминавайки от водопад на водопад, пее на различни гласове, променяйки мелодията в зависимост от мястото, през което пътят ѝ минава. Под кестените тя подкарва един мотив, в яворовата горичка — друг. А когато излиза на открито място, опиянена от свободата, тя се разлива волно и весело. Там вече нищо не може да я удържи — нито корените, нито камъните, които се опитват да преградят пътя ѝ. Той слуша песента ѝ, сякаш до този момент я е нямало изобщо или се е таила някъде в здрача и се замисля: а може би това е Сухата река, край която тъжен е седял Димитър Талев и му се искало да плаче и да плаче, както някога, през бурната 1014 година, когато четиринадесет хиляди български войници на цар Самуил попаднали в плен и били ослепени. Няма да потече тя като другите реки, водещи началото си от тези български планини от кремък.

В стихотворението си „Кръгове“ Евтим Евтимов говори за стремежа да живееш просто, да се изпълва душата ти с песен, да ходиш по земята, да виждаш винаги над себе си небето, простора на планетата. Поетът се стреми да избяга в широкия свят, в живота, при човешките грижи, в кръговрата на човешкото битие с неговите парещи проблеми. Виждаме го как се издига над балканските скали и със съзнанието си усеща живота.

Под нейното небе, докрай открито,
и само там, над всичко извисен,
признавам кръговете на орлите,
когато правят орбити над мен.

Според думите на поета ослепителното сияние на високите надежди — пленително и мамещо — се вижда далече, на самия край на хоризонта. В това се проявява стремежът на художника да намери изход в безпределното, в трудния процес на самоизява и творчески търсения.

Поетът и неговото призвание. . . Поглед върху себе си и върху света: родната земя, обикновения народ с неговите скърби и радости на създаване, природата в цялата ѝ многоликост, във всичките ѝ неочаквани ракурси, любовта — земната, чувствената и в същото време — възвишената, като неудържимо душевно вълнение, като вечно движение на вселената.

В стихотворението „Възраст“ поетът, хвърляйки предизвикателство към късните съвети на мъдреците, провъзгласява отношението си към живота: „Предлагам аз отново на сърцето /пожарите от чувства да гори“:

Предлагам ветрове неукротени
и пътища с далечен, звезден бряг.
Предлагам му аз цялата вселена
и искам всичко да улавя пак.

В прославата на добротата и дружелюбието в широкия, общочовешки смисъл вижда Евтим Евтимов своето призвание на български поет. От тези редове лъхат жизненост и оптимизъм, пълнота и убедителност. И ако човек изпитва

уважение към другите народи, към техните съдби и създаваните от тях ценности, той не може да не се проникне от чувство и съзнание за собствения си народ, не може да не изпитва истински патриотизъм.

Главните черти в творчеството на Евтим Евтимов са любов към отечеството, дълбоко отношение към родната природа, вярност към правдата на живота, поетическа надареност. Стремешът на художника към нравствените проблеми, към герои, изпълнени с вътрешен живот, към образите на доброто и мисълта, искрена вяра в прогреса, високи хуманни идеали.

Поетът благославя хората, които са му сложили софра в градината, разчурили са пита и са му сипали вино. Да, без любов не би могъл да се разпали огънят на домашното огнище, не би могъл да се опече хлябът, не биха сложили софра. . . Всичко прекрасно в живота започва с любовта, изгражда се с любов и вдъхновение:

Тревите шепнеха под нея тайно,
повдигаше я с корени пръстта.
Тя раснесе. И ставаше безкрайна.
И беше колкото земята тя —

до полюсите на света — широка,
събрала всички земни плодове.
Край нея сложих върхове високи,
да седат хората на върхове.

(„Българска софра“)

Поезията на Евтим Евтимов е проникната от великите творения на българския народ, от духовните ценности, от фолклора, от многовековния опит и народната мъдрост. Във връзка с това привлича вниманието стихотворението „Върви Отец Паисий“. И пред очите ми планинското градче Банско, в чийто център се извисява паметникът на Паисий — монаха, бунтовника, летописеца и възрожденеца, — завърнал се след дълги странствувания отново в родното си място. Всичко в личността и подвига на Паисий завладява въображението ни. Той е родоначалник на българското национално възраждане, основоположник на историческата наука, на българската литература и словесност. Застанеш ли пред неговия паметник, сякаш си в подножието на огромна планина, извисена над вековете, обрната към бъдещето.

За Евтим Евтимов — пише П. Зарев в споменатата статия — е характерен акумулиращият подход, той е склонен към натрупване на голямо количество образи върху палитрата на своята поезия. И това спомага за по-яркото разкриване на чувството, напрежението, драматизма — авторът по-стремително ни въвлеча в силни преживявания. Звученето на гамата в постоянно променящата се тоналност — ту щастлива, ту трагична — завладява напълно душевното състояние.

Тук има и дълбока печал, и негодувание, и любов. Извисявайки глас срещу враговете на нова България, поетът в стихотворението „Родина“ хвърля в лицето на оскърбителите и лицемерите гневни думи за това, че не е съдено на жестокия враг да разбере същността на съдбата на българите, да промени избора от тях път на народовластие.

Истинската поезия възнася човека не в студени и мъртви простори, а в онези висини, от които се вижда целият свят, сякаш току-що е създаден. В това е тайната на обаянието, тайната на въздействието на стиховете върху съзнанието и чувствата. Стихотворението „Жена със сито“ е посветено на ежедневиия труд на селянката, разкрива проникателността на авторския поглед, тъкността и дълбочината на жизнените му наблюдения, обема на поетическия образ. В сти-

хотворението е изобразена жена „в ръцете си с луна“. Излъчващата се от нея ясна лунна светлина озарява хълмовете, дърветата, житото в полята. И на поета, му се струва, че сякаш „загребва цялата земя жената /и там пресява цялата земя“. Струва му се, че земята и небето са изпълнили догоре ситото. . .

Запомних я така: на хълма спряла,
пресява всичко, да е чист света.

Стихотворението „Жена със сито“ е проникнато с дълбока симпатия към обикновените хора, към великите труженици и тяхното предназначение.

Поезията на Евтим Евтимов е устремена към живота, към вълнението, към страстта, към постигането и създаването, към верния, безкористен човек. Към съвестта, честта, достойнството.

Все по-настойчиво възникваше у мен необходимостта да се запозная отблизо с творчеството на този самороден поетичен талант, да се срещна с него, да науча повече за него. Личното общуване едва ли би могло да бъде заменено с нещо друго.

Скоро можах да осъществя това. Неповторима е радостта от срещата и запознанството с човека и поета — кротък, непосредствен в общуването си.

Свечеряваше се. Всичко наоколо сякаш се потапяше във виолетов здрач. А зад прозореца беше неударимият живот, с който е така съзвучно пеещото и дълбоко слово на поета.

Евтим Евтимов ме поразя със скромността, непосредствеността, непретенциозността си. Очите му блестяха от енергия, радушие, отзивчивост. За него може да се каже, че е съвестен поет. Той не се бори за светлините на рампата, не преследва популярността. Не се поддава на съблазните на високопарните думи. Този човек явно не е омагьосан от модата, от амбициите, от страстите на тщеславието, от подсладеното славословие. Да бъдеш скромен и съдържан, дори стеснителен, да не се боиш, че няма да бъдеш забелязан, да не се стараеш да се харесаш, да блеснеш. Да се грижиш единствено за едно: да съзреш и да изразиш истината. Да жертвуваш блясъка, яркостта, да съхраниш съдържаността заради правдата, да преодолееш себе си в съблазните на мигновената популярност — това е поетическо мъжество и дръзновение. Всичко това беше ново за мен, като откритие, направено от силната и отзивчива душа на поета.

Характеризирайки любовната лирика на Евтим Евтимов в статията си „Поезия и съдба“, П. Зарев отбелязва, че в нея се крие огромна сила, сгряваща сърцето на поета. Онзи, който притежава тази сила, е щедър, от него може да се очаква много — той е приказно чист, неговата човечност е непосредствена, той е естествен и по детски непринуден.

Може би именно заради това Евтим Евтимов ни въвежда в поетичния си свят, увелича ни с онази властна сила, която излъчва цялата му натура. В това е особеността на неговото дарование.

Творчеството на Евтим Евтимов ме радва от самото начало на запознанството ми с него преди всичко с прелестта на неговия жив интерес към поезията като към висше движение на словото. Това усещане се съчетава щастливо с личността на самия поет.

Може да се каже, че срещата с такъв човек е подобна на внезапно блеснала на небосклона розова пътека. При всяка наша среща аз откривах у него нещо ново, излъчващо светлината на родния му край, неговото художествено въздействие.

Монте български приятели, познаващи добре Евтим Евтимов, обогатиха доста представата ми за него като за поет и човек. Вярна е народната мъдрост, че истинските приятели са цяло съкровище. Без тях нито способностите, нито добродетелите на човека могат да се развият. Поетът, казваха те, притежава

ярък дар при всякакви обстоятелства, дори в най-тежките, при сериозни неуспехи — да намира нови сили в самия себе си, да внушава у другите увереност, за да бъде постигната поставената цел, да бъдат доведени добрите начинания до успех. Неговите и на съмишлениците му. Личните и обществените. Всичко, което е свързано със съдбата на словото в родината и с духовния живот на другите народи.

С всичко това е органично свързана постоянната активност на авторската творческа мисъл, което, смея да отбележа, е безценно за съвременната поезия, съставлява вътрешната сила на изкуството на словото, светлото, жизнелюбещо даващо начало, гражданския му патос и тънкия лиризм.

Творчеството на Евтим Евтимов говори за това, че всичко се таи в личността на поета, в най-дълбоките свойства на таланта. Оттук — в изобразяването на дълбоките жизнени процеси, в очертаването на новите граници на българската социалистическа действителност — във всичко се чувства личностната интонация на поета, развълнуваността на неговото възприятие, вътрешната дейност на сърцето му. По стиховете на Евтим Евтимов може ясно да се проследи как се е променял самият той заедно с промяната в живота на целия народ. И ние сме в правото си да говорим за постоянните му творчески търсения, тъй като връзките му с живота, с революционните преобразования на родната земя са многообразни. И това е верен признак за неговия поетичен талант, получил ярък израз в новите условия на българската действителност, тъй като революцията за него е очистителна буря.

Евтим Евтимов принадлежи към онези художници на словото, които с оголени нерви усещат болката на другите и призовават към мъдрост, здрав смисъл, към човешко състрадание и съчувствие.

Всяка епоха си има своите проблеми. Всяко време, всеки нов период на развитие поражда нова проблематика, нови образи, нови герои. И точно това буди интереса ни. Стремителността на събитията, които преобразуват света, сложните, разнообразни и нередко противоречиви връзки на човека със заобикалящата го действителност — всичко това е своеобразен епицентър за художника.

— За гражданската насоченост на моята поезия, за зараждането на чувството на патриотизъм — отбелязва Евтим Евтимов — спомогна не само запознанството ми с революционната поезия, но и любовта ми към родния Пирински край. Той се е разпрострял между седем високи планини, пазещи предания и легенди за бележити българи. Тук витае духът на Гоце и Яне, на Паисий Хилендарски и Неофит Рилски, издига се в целия си ръст мощната фигура на забележителния комунист Димо Хаджидимов. На Илинден 1903 г. тук са горели градове и села, с ярък пламък са пламтели сърцата на най-добрите народни синове. По тези места с оръжие в ръка е воювал за свободата Яворов. По върховете на Пирин и до днес се помнят следите на първия в България партизанин Иван Козарев, на първия партизански отряд. Някъде в района на родния ми град се е намирала фронтовата линия на първия етап на Отечествената война на българския народ. В центъра на града е погребан Антон Попов, един от шестимата разстреляни легендарни герои от Съпротивата. Целият ни род винаги е следвал българската вяра и е бранил свято българското име. Можех ли да стана друг, можех ли да се отрека от своя роден край, от всичко, с което съм закърмен?

(Е. Евтимов. Пирине мой. София прес, 1980, с. 105)

Естествено е тогава защо първите цветя, които е получил за „Пирински балади“, поетът е положил пред паметника на Антон Попов, легендарния герой, с чиято кръв е обогатена родната земя. И всичко, което Евтим Евтимов е написал, пише и ще напише, по негово собствено признание посвещава на онези,

които са го вдъхновили за творчество. Корените на неговата поезия са тук — под върховете на седемте планини, сред тези хора, които винаги ще ти подадат стомна с вода, ако те измъчва жажда, хляб — ако си гладен, ще ти изпеят радостна песен, ако сърцето ти е тъжно. На това са способни само хора, които са те учили на любов и които ти винаги си обичал. Да те дари с такава радост може само земята, чиито ветрове са люлели люлката ти. И затова, казва поетът, където и да е, той винаги ще е тук с мислите и сърцето си. От тези извори водят началото си стиховете му, пият сокове от тази земя, вървят по родните пирински пътеки. И неизменно ще се завръщат към тях. Оттук води началото си искрената, мъжествена поезия на Евтим Евтимов, обявена с дух на революционност и хуманизъм. Оттук е и художествената зрелост на неговия миросглед и цялостната завършеност на личността му.

Художникът освен духовното въздействие, което оказва на съвременниците си, оставя на потомците и паметта за своето време, собственото си разбиране и възприемане на нещата.

Вече отбелязахме, че поетът благоговее пред това, което е над него — пред величието на вселената, пред тайните на света, пред непостижимостта на човешките дерзания. С това е свързана голямата му нравствена чистота, необикновената сила на духовните му търсения, което именно създава постоянно долавящото се вътрешно напрежение в неговата поезия. Но всичко това е възможно само при условие, че поетът притежава чувство за пределна непосредственост, тъй като поезията е искреност, прямота, честност. Като у Блок: „Едно от моите „вдъхновения“ беше честността.“

И ето пред нас е образът на плодоносната череша, която е като живо същество:

Под старата череша-белодреша,
изплепа над прозореца венче,
аз хванах снощи да краде череши
избягало от моя сын момче.

Напълнило бе пазвата догоре
със спомени, откраднати от мен.
Забравил с прости думи да говоря,
плесниша му ударих разгневен.

Разтреперан поглежда малчуганът и очите му се изпълват със сълзи:

И детството ми отведнъж заплака,
завинаги обидено сега.

Винаги ли нравствеността изисква мотивиране? Има ли нещо по-силно от искреността, от непоколебимото убеждение? Не, поетът не умеє да се преструва и да се прави на светец. Той е естествен във всичко, в способността да мисли и страда. Неговият герой е човек, който усеща сложността на живота. Той никога не се отделя от реалността, от честната, а понякога и трудна правда. Със същата непосредственост на усещането са проникнати редовете от стихотворението „Пирин“:

Искам талантливо да живея
като тебе, моя планина.
... Духне вятър, ведрина повее,
извор бликне, плисне светлина.

Всичко в родния край е близко на поета, всичко е скъпо за неговото чувство — и когато клонка трепне, пукне се пъпка, капка заблести, шумка шумне и разгори звезди.

Оживява всичко в тебе. Грее
даже нощната ти тъмнина.
...Искам талантливо да живея
като тебе, моя планина.

Мотиви на изповедна чистота се срещат и в стихотворението „Златни ябълки“. На поета се присъвява градинарят от детските му години с кошница зрели ябълки в ръка, който протяга на всяко момче по една ябълка-луна:

И днес, когато
по нещо времето от нас краде,
очакваме от детството познато
отново ябълки да ни даде.

Отново и отново Евтим Евтимов се връща към избраната тема, намирайки неповторимите пътища на поетическата проникновеност. Всяко негово произведение се отличава със свежест, с яркост на цветовете, с лиризм. В стихотворението „Старият явор“ той разказва за своя град, озарен от особена светлина под южните звезди. А един отдавна вече немлад явор чака песен от поета. Той е неговият родоначалник, основата на неговия род. И ако, казва поетът, „аз внезапно отлетя“, старият явор ще изпрати щъркели по света „при неговия корен да ме върнат“.

Вглеждайки се в природата на таланта на Евтим Евтимов, откриваме, че източниците на поетичното му творчество са в дълбоката народност, в човешкото битие. При това настоящето за поета не е промеждутък между миналото и бъдещето. То е част от веригата на паметта, част от онова, което е било по-рано, което е предшествувало днешното и което предстои в бъдеще. Художникът е надарен с рядък талант за перспектива, за предвиждане.

В стихотворението „Хляба на поета“ откриваме редове, които ни разкриват едно признание, едно съкровение:

Вървах по пътя си и забелязах
да пламва в мене песенна искра.
Забогатях с нея в тази есен
и както някога, изглеждах млад,
защото раждаше се в мене песен,
а с песента поета е богат.

В някои необикновени моменти в творчеството си поетът улавя далечни звуци — звезда политва, пее славеи и на автора му се струва, че цялата земя принадлежи само на него.

Любовта към земята на предците и красотата на родните места, историческото минало и парещите проблеми на съвременността — всичко това присъствува постоянно в творчеството на поета. Невинаги това възприятие е радостно. Тук има и печал, и страдание. Поетът във всичките си творби изразява волята на народа, към който принадлежи. Това е възложено на художника от самия народ, дарил го с талант и мъдрост. Всеки един писател независимо от силата на таланта си е създаден от народа и отдава на народа всичко ценно, което е могъл да сътвори. През 1908 г. Блок пише в статията си „За театъра“: „Народът събира капка по капка жизнени сокове, за да създаде от своята среда писателя, дори неголемия. . .“ И писателят на свой ред е длъжен да отдава на народа „цялата си душа“. Според думите на Валери Брюсов „поетът винаги е с хората, когато шуми бурята. . .“ Винаги е с партията, към която принадлежи, ще добавим ние.

В стиховете на Евтим Евтимов няма безсилна хроника, описателност, бездействащи герои, заети само с разсъждения вместо с дела и с преживявания,

конто не довеждат до никакви решения. Поетът винаги изхожда от позицията на класовата истина и отговорност. Затова историята на революцията е за него живо минало. Като зърно под черноземните пластове, като звезда в гората, като боен сигнал, безсмъртна като ленинското знаме — такава си представя поетът Лениновата „Искра“. Обръщайки се към слънцето, под чиито лъчи той върви, поетът заявява, че трябва да пусне „Искра“ не в пощенските кутии, а в сърцата на хората. Кой казва, пита поетът, че пътят на „Искра“ е единствено в славното минало и че този път днес е завършен? Той ще върви под знамето на вярата и ще живее заради тази „Искра“, която винаги ще има своите куриери. Днес той ще е Загубански.

Напомняйки за мъжествения подвиг на българския революционер Загубански, който нелегално превозвал ленинската „Искра“ от Варна в Одеса и паднал жертва на царската жандармерия, поетът вижда своето призвание в това да носи „Искра“ не от песен в песен, не от Варна в Одеса, а „просто в света — от свойто сърце“.

Съвестта на истинския поет е винаги чиста. Чиста е била и у Лорка, и у всички поети, измъчвани, убити, разпнати. Чиста е била тя у Пушкин и Лермонтов — великите гении на доброто и светлината. Дълбоко символично е, че емблемата на Съюза на българските писатели е прострелян пегас, олицетворяващ творчеството на литераторите, а пронизалата го стрела напомня на хората за падналите в борбата поети и писатели, за онези, които не са се отказали до последния си час да се сражават с врага, от чиято ръка са паднали. Това са Христо Ботев, Никола Вапцаров, Гео Милев и много, много други. Какво е това, ако не съзнание за отговорност пред литературата, пред съвременността, с която е неделим нашият живот, отговорност пред бъдещето, към което е обрнато творчеството на поета.

И затова е съвсем естествено кумирите на Евтим Евтимов да са талантиливи и мъжествени певци на народа — Иван Вазов, Христо Ботев, Христо Смирненски, Никола Вапцаров. . . Пушкин, Лермонтов, Блок, Маяковски, Есенин. . .

Оттук води началото си и новото, съчетаването на традициите с реалността на днешното. Именно оттук иде всичко онова, което неотменно се включва в поетическата биография на поета, в духовната летопис на поколението.

Прекрасното — това е усещане за неповторимо чудо, възприемането на което е различно при хората. На Платон са думите „Прекрасното е трудно“. И в този смисъл Евтим Евтимов действително прави най-трудното в поезията. Поетът възражда висшето у човека, възпява чистотата на лирическите чувства, прекланя се пред прекрасното в живота, вдъхновен от своето творчество, потвърждава неговата вечност. Това те кара неволно да усещаш особеното затайване на дъха, което изпитваш при четенето на вдъхновените редове от поезията на Евтим Евтимов.

В поемата „Пирински край“, посветена на първия партизанин Иван Козарев, се разказва за мъжеството на партизанина, който ден след ден, от изгрев до залез сред горите на Пирин „посреща смъртта“.

Да, само Евтим Евтимов може да създаде такива вдъхновени поетични песни. Познати са му и страстите, които вълнуват сърцата на хората. Какво е това — дионисиевска, изпепеляваща страст? Как е дошла тя? От преданията, от литературните времена на тракийската земя? Радост по време на трагедията или трагедия по време на празника? Възкресяване на вечността? Не, не апокрифи, не жития на светци и богове, не духовни песни. Привлекателна е народната традиция, достигналите до наши дни фолклорни предания. У Евтим Евтимов патриарсите от българската история и поезия са други. Той е истински син на своето време. Поезията му е състояние на душата на човека и общественото битие в онзи век, който е обозначен от социалистическото възприемане на света

и утвърждаването на живота. Това е светът на човешките подвизи и страсти, многослойният пласт на реалността. Това са мигове от историята и живота, неведоми до днес, непостижими и непредсказани дори в нашия век на научна и техническа революция.

Във всичко това ние виждаме едно вертикално измерение на човека, на духовната му същност, на нравствените му ценности. У човека от векове са заложени основите на съвършеното и вечното, които ни разкриват, че злото е разрушително, пагубно и го е имало винаги. Създават само любовта; доброто, вярата.

Удивителни са лирическите размисли на поета. В тях има напрегнато усещане за сложността на човешкото щастие, вяра в любовта, призив да се вслушваме в музиката на чувствата, да живеем в хармония с природата, с човешкото начало.

Вглеждайки се в стиховете на Евтим Евтимов, човек познава себе си сякаш разгадава неведом ръкопис знак след знак. Дума след дума. И ето че възникват фрази, понятия, мисли, цял един свят — неповторим и необикновен. И у читателя се събужда вечният интерес към изкуството на словото с неговата тайна, с чудото на неговото въздействие, често необяснимо пленяващо. В това е тайнството на поезията. Тайната на влиянието на словото, пеещо и дълбоко. Всичко това е така, защото тук е отговорът на поетическата същност на автора.

Знам, че поезията на Евтим Евтимов е изображение не само на съвременното, но и на онова, с което започва бъдещето. Сега и утре. И мисълта ми е за прекрасния нов творчески ден на поета, вдъхновен наш съвременник.

Какъв е ключът към разгадаването на творческото призвание и личността на Евтим Евтимов? Едва ли някой може да даде еднозначен отговор. И не в статиите на критиците, а в самите поетични редове можем да открием идейно-естетическите принципи на автора, отношението му към голяма част от проблемите на съвременността — поезията и движението на мисълта, вестимостта на словото, личността и нейния мироглед, традициите и новаторството, лирическият герой и неговите размисли. Смяе да твърдя, че поетът разбира традицията не просто като някаква сума от съставляващи, но и като отношение към света и към хората. Поетът е устремен към всичко ново, към онова, което върви заедно с новото, към дотъга на съществуващата реалност, към начина на живот. Той е устремен към светлината. Впечатлението е такова, сякаш Евтим Евтимов се стреми да постигне нещо още неизвестно, да проникне в някакви тайни на битието на човека и неговия разум.

Всеки художник има степен на таланта. Четейки стиховете на Евтим Евтимов, усещаме как той улавя движението на времето. Как остро чувства несъвършенството на света, възприемайки болката му като лична съдба. В поезията му художествената съвест е силно изострена. В нея е самата борба на раждащата се истина. При това не можем да не видим, че гражданствеността и лиризмът в творчеството на поета, това е едно двуединно начало, едно сърце, тъй като поезията е целият живот на човека и художника. Тя започва с личността на самия поет. Оттук иде свежестта на словото и чувството за простота. Оттук са гражданствеността и лиризмът на поета, силните човешки чувства, широтата на душата му. Затова именно героите му са чисти в помислите и постъпките си и притежават висока нравственост, обичат хората, виждат у тях най-добрите им подбуди.

И непрекъснато усещаме, че стиховете на Евтим Евтимов са сгрети от сърцето, от пълнотата на чувствата му. Това е личност, изискваща само истината, стремяща се към източниците на правдата, живота и творчеството. И неговите размисли ние възприемаме като съвест, като памет. Поезията на Евтим Евтимов позволява да съдим не толкова за частното, колкото за цялото. В нея има

въплъщение на паметта, поетична летопис, а не песни на забравата, които отнасят паметта в случайни преспи. В нея е интимното чувство на поета, любовната му лирика.

В стихотворението „Сватбата на Антон“, посветено на революционера Антон Попов, венчал се с любимата си непосредствено преди да бъде разстрелян от фашистите заедно с поета Никола Вапцаров, се разказва за тази сватба в заговора, на която „смъртта е кум“ и вместо венчално злато младите ги очаква „куршум и нищо друго“.

Така на света е останала само мечтата, само любовта. Истинската любов.

Там дете има обич, няма кражба
и няма никога крадци.

(„Крадец на обич. . .“)

Знаем, че българската любовна лирика си има своята самобитна традиция от години, нейната история са писали такива поети като Иван Вазов, Пенчо Славейков, П. К. Яворов, Д. Бояджиев, Е. Багряна. . . И в наши дни виждаме талантиливи произведения от този жанр в творчеството на редица поети. Евтим Евтимов, отбелязва М. Василев в статията си „Чиста поетическа красота“ (Работническо дело, 22 септ. 1980), не губи опората си в съвременността и заедно с това в поезията му звучи романтично-приглушената мелодия на любовта, която възниква в думите, в цветовете, в звуците. Тази чиста любов, оприличена великолепно на еленов вик, ехти и властвува над гората, небето, земята, морето. Тази любов е толкова силна, че цялата вселена ѝ принадлежи. . . Зад привидната простота на неговите стихове, продължава М. Василев, се крие душевна деликатност, искреност, доброта и изисканост. Учейки се от народните песни, поетът изобразява моменти и епизоди, които ние трябва сами да допресъздадем. Стиховете трябва да оставят на читателя простор за мислите и чувствата му.

В лиричните си откровения поетът твърди, че любовта се крие дълбоко в гънките на Балкана, че тя е безкрайна като небето, което синее над нас, че е направена като Земята—от земя и от време. . . С чиста душа поетът си е позволил да каже на любимата:

Създадох те от сънища,
от думи,
от багри,
от звезди
и от безумие
единствена да бъдеш на земята.

(„Сътворение“)

Искам просто аз да те изстрадам,
за да зная твоята цена.

(„Откриване“)

Поетът знае цената на любовта, познат му е нейният горчив вкус:

Горчива обич нека ме опива.
От старите винари още знам,
че истинското вино е горчиво.
За подсладено няма да те дам.

Човекът-гражданин в поезията на Евтим Евтимов, подчертава Пантелей Зарев в статията „Поезия и съдба“, познава любовта и като зов за духовно единство, за нравствено общуване, за борба. Той усеща онова огромно нещо, което е над двамата влюбени и което ги зове към една обща цел. В контекста на такава стихотворения отново прозира патриотичната душа на поета, прекланящ

се пред родината. Той, човекът-гражданин, би искал да върви до любимата си до последния земен час, заедно да се жертвуват за родината, опиянила ги със своите планини, със звездите си, с отминала и настояща светлина. . .

Подай ми длан
и приеми туй весело венчило.
Реката, дето покрай нас тече,
на своя водопад от синя свила
венчална рокля вече ти тъче.

(„Сватбено настрояние“)

Любовта у Евтим Евтимов е и подтик към творчество. Тя постоянно му открива нови истини, невиджани цветове, нечувани звуци, в които се отразява необятният свят на изкуството.

Използвайки най-интимното чувство — любовта, пише И. Гранитски в статията „Енергия на социалния хуманизъм“ (Пулс, бр. 42, 14 окт. 1980), Евтим Евтимов се докосва до дълбоко обществени по своя характер проблеми — борбата за преодоляване на отчуждението между хората, трудното и неравномерно протичащо формиране на нравствеността на новия човек. . . Тълкувайки идейния образ на определено социално действие, поетът изпълва със социален патос интимното и с интимен — социалното.

Става дума за многоплановостта в лиричното творчество на поета, при когото често в едно стихотворение и жизнената, и интимната ситуация са изразени с цялата им пълнота и в хармонично единство.

Евтим Евтимов, пише Л. Захариев в статията си „Стихове за любовта-съдба“ (Отечествен фронт, 21 авг. 1980), е един от най-ярките граждански поети в съвременната българска поезия. И заедно с това той е майстор на интимната лирика, на любовната изповед в стихове. Гражданската и интимната лирика при него имат общ източник, което придава на гражданските му стихотворения интимност, а в интимните редове просветва гражданско вълнение. Той е автор на високогражданската книга „Пирински балади“ и на такова оригинално проникване в българския духовен свят, каквито са „Обредни песни“. Но също така е и автор на сборника стихове „Любов за любов“ и „Горчиво вино“, които са безспорни постижения в нашата любовна лирика. Особено изразителен е поетът в краткия стих, в който емоционалният синтез, силата на лиризма са най-убедителни.

В стихотворението „Любовта е детство“ се говори за синевата на небесните празнични полета и как героят е готов да подари на любимата „всичките изграваци звезди“, за да „пламне чувството голямо“.

И дано така да продължи —
ту стаена, ту пък поривиста.
Ако има между нас лъжи,
те са детски и остават чисти.
Дай ръката си за всички дни —
давам ти аз песен за наследство.
Няма никой да ме обвини,
че те лъжа. Любовта е детство.

В поезията на Евтим Евтимов няма суха декларативност, нито естрадност на стиха. Тя се отличава със сюжетно напрежение, образност, художествена пълнота. Стиховете му са по човешки открити и непосредствени.

Струва ми се, че своеобразието на лириката на Евтим Евтимов се състои в разкриването на интимното чувство във все по-широк обществен контекст, което несъмнено го обогатява, обновява и му придава свежестта на разнообраз-

зието. Това е намерило най-ярко отражение в сборника „Ноши“, който можем да наречем антология на лирическия жанр.

Любовта към своето, родното помага на човека да обича и другите народи и земи, целия свят. Поетът е чул нечутото, видял е невидимото: „Хорото живописно опасваше планините, минаваше през седемте планински вериги на моя роден край, през неговите долини, през Мелнишките пирамиди. Сън ли е това или действителност? А може би всичко това някой ми го е разказал? Играеха буквите, борове, планинските пътеки, играеха върховете и това буйно хоро продължаваше нататък, до самата Беласица, Рила и Балкана, а там го подхващаха роженските поляни и дори Тракийската равнина.“

(Е. Евтимов. Пирине мой. София прес, 1980, с. 145—146)

Всяка нация, всеки народ в една или друга степен привнася своя принос в съкровищницата от художествени ценности — общочовешката култура и изкуството. И затова в духовната история на всеки народ винаги може да се намери творческа личност, която, възплащайки в себе си предшествувания художествен опит на народа, олицетворява достигнатото от него и в по-голяма или по-малка степен предопределя пътищата на по-нататъшното движение на родното, а нерядко и на общочовешкото изкуство.

Забележително е, че именно националното своеобразие, индивидуалните особености на народа — независимо дали на Изток или на Запад, — неговият духовен живот, неговата култура и изкуството му неизменно ни привличат, предизвикват интерес и стремеж да опознаем по-отблизо този народ, неговата земя, неговия начин на живот. Това означава, че разкриването на националната самобитност, изучаването ѝ способствуват за постигането на своеобразие и неповторимост на историческото развитие на другите народи. По такъв начин човек опознава неведомото, обогатява духовния си свят.

Творчеството на Евтим Евтимов може да бъде отнесено към явленията на двуединната природа — национална и общочовешка. Художникът става художник, когато съдбата му се слива ведно със съдбата на народа, със съдбата на човечеството. И затова творчеството на истинските майстори на изкуството, изразяващи мислите и надеждите на народа, трябва да е достижение на цялото човечество.

Националното и общочовешкото не са противоречащи си понятия, а се съпътствуват едно друго в широкия смисъл на думата. Народното изкуство е винаги интернационално по своя дух, по същността си, тъй като се създава върху общочовешки начала, достъпни в основата си за народа, за всеки човек в страните от Запада и Изтока.

Националното своеобразие на поета Евтим Евтимов е в природната същност на душата му, в естествения тембър на гласа му, в личната му интонация, в индивидуалността на зрението, слуха, емоциите му. Но истинското изкуство на словото е знаменателно именно с това, че е понятно не само на народа, който го е създал, но и на всички хора по земята. Интернационалното, общочовешко звучене на произведението на изкуството се определя от мащабността на гражданския и творческия потенциал на художника.

За художника на словото, както и за човека, трябва да съдим по това, какви висоти достига народът му в лицето на своите изразители, творците на духовни и материални ценности. Нима не във върховете на народа, не във висшето му художествено творчество се изразява най-същественото и ценното?

Преведе от руски:
Емилия Иванова